

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра міжнародних економічних відносин

(повна найменування кафедри)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «БАКАЛАВР»

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ:
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТА ЕКОНОМІЧНІ
НАСЛІДКИ

спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
(шифр і назва спеціальності)

освітня програма Міжнародні економічні відносини
(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи МЕВЗ-41
ВІЛЮК Андрій Миколайович

(підпис)

Керівник:
к.е.н., доцент
Урбан Оксана Анатоліївна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 2026 р.
Гарант освітньої програми:
д.е.н, професор
Лютак Олена Миколаївна

(підпис)

Луцьк – 2026 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу і права

Кафедра міжнародних економічних відносин

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність: 292 «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма: «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародних економічних

відносин _____ к.е.н., доцент Олена БАУЛА

«_____» _____ 2026 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вілюку Андрію Миколайовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи: Міжнародні економічні санкції: правові аспекти та економічні наслідки

Керівник роботи: к.е.н., доцент Урбан Оксана Анатоліївна

затвержені наказом закладу вищої освіти від «31» грудня 2025 року № 545/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «03» червня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, що висвітлюють теоретико-правові засади міжнародних економічних санкцій, механізми їх запровадження та реалізації, а також економічні наслідки санкційної політики для національних економік і світового господарства; офіційні документи Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу та окремих держав щодо застосування санкцій; аналітичні матеріали Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Світової організації торгівлі, UNCTAD та OECD; публікації у фахових періодичних виданнях, аналітичних оглядах та на спеціалізованих інтернет-ресурсах, які висвітлюють актуальні тенденції, проблеми та перспективи розвитку міжнародної санкційної політики в умовах глобальних економічних трансформацій.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

ВСТУП. РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ. 1.1 Сутність та еволюція міжнародних економічних санкцій. 1.2. Міжнародно-правове регулювання економічних санкцій. 1.3.. Механізми запровадження та реалізації міжнародних економічних санкцій. РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ. Сучасні тенденції розвитку міжнародної санкційної політики 2.2. Вплив міжнародних економічних санкцій на світову економіку та глобальні ринки. 2.3. Ефективність, обмеження та перспективи міжнародних економічних санкцій у сучасній світовій системі. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу: Лист 1. Мета, об'єкт, предмет і завдання дослідження. Лист 2. Класифікація міжнародних економічних санкцій. Лист 3. Еволюція міжнародних економічних санкцій Лист 4. Механізм застосування санкцій ООН. Лист 5. Динаміка впливу міжнародних економічних санкцій на окремі показники світової економіки у 2022–2024 рр. Лист 6. Вплив міжнародних санкцій на глобальні ринки. Лист 7. Основні глобальні наслідки міжнародних санкцій. Лист 8. Динаміка запровадження фінансових санкцій у провідних країнах світу у 2020–2024 рр. Лист 9. Динаміка світових цін на нафту та природний газ у 2022-2024 рр. Лист 10. Обмеження та наслідки міжнародних санкцій. Лист 11. Висновки та пропозиції. Лист 12. Висновки та пропозиції.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>Теоретичний розділ</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Аналітичний розділ</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Висновки та пропозиції</i>	доцент Урбан О.А.		
<i>Нормоконтроль</i>	доцент Урбан О.А.		

7. Дата видачі завдання 31.12.2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Примітка
1	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 25.12.2025</i>	
2	<i>Огляд літератури із досліджуваної теми</i>	<i>до 16.01.2026</i>	
3	<i>Теоретичний розділ</i>	<i>до 14.02.2026</i>	
4	<i>Аналітичний розділ</i>	<i>до 14.03.2026</i>	
5	<i>Висновки та пропозиції</i>	<i>до 11.04.2026</i>	
6	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 25.04.2026</i>	
7	<i>Формування додатків</i>	<i>до 02.05.2026</i>	
8	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 09.05.2026</i>	
9	<i>Попередній захист кваліфікаційної роботи бакалавра</i>	<i>до 16.05.2026</i>	
10	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 23.05.2026</i>	
11	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 02.06.2026</i>	
12	<i>Представлення кваліфікаційної роботи бакалавра до захисту</i>	<i>до 03.06.2026</i>	

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Вілюк А.М.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

Урбан О.А.

_____ (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Вілюк А.М. Міжнародні економічні санкції: правові аспекти та економічні наслідки. Рукопис.

Кваліфікаційна робота бакалавра ОП «Міжнародні економічні відносини» спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2026.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з вступу, двох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел.

У роботі досліджуються теоретико-правові засади міжнародних економічних санкцій у системі сучасних міжнародних економічних відносин. Розкрито сутність міжнародних економічних санкцій, їх основні види та функції, охарактеризовано еволюцію санкційної політики у світовій економіці. Проаналізовано міжнародно-правові основи застосування санкцій, роль Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу та окремих держав у формуванні санкційних механізмів. Окрему увагу приділено класифікації санкцій та особливостям їх реалізації в умовах глобалізації.

Розділ 2 присвячений аналізу економічних наслідків міжнародних санкцій та оцінці їх впливу на розвиток світової економіки. Досліджено вплив санкцій на національні економіки, міжнародну торгівлю, інвестиційні процеси та глобальні фінансові ринки. Також розглянуто сучасні тенденції трансформації санкційної політики, зокрема посилення ролі фінансових та секторальних санкцій, цифровізацію механізмів контролю та вплив санкцій на міжнародні ланцюги постачання. Значну увагу приділено оцінці ефективності міжнародних економічних санкцій у сучасних геополітичних умовах.

Метою роботи є дослідження міжнародних економічних санкцій, їх правових аспектів та економічних наслідків, а також визначення особливостей їх впливу на функціонування світової економіки в умовах глобальних трансформацій.

Об'єктом дослідження є міжнародні економічні санкції як інструмент регулювання міжнародних економічних відносин. Предметом дослідження виступають правові механізми застосування міжнародних санкцій та їх вплив на економічний розвиток держав і світову економічну систему.

У дослідженні використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів: системний підхід для аналізу міжнародних санкцій як складного економіко-правового явища; методи порівняльного аналізу для оцінки санкційної політики різних держав і міжнародних організацій.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання результатів дослідження для вдосконалення механізмів державної зовнішньоекономічної політики, оцінки ризиків міжнародної економічної взаємодії, формування ефективною санкційної політики та підвищення економічної безпеки держави.

Ключові слова: міжнародні економічні санкції, санкційна політика, міжнародне право, світова економіка, економічні обмеження, глобалізація, міжнародна торгівля, фінансові санкції, економічна безпека.

ANNOTATION

Viliuk A.M. International Economic Sanctions: Legal Aspects and Economic Consequences. Manuscript.

Bachelor's qualification thesis in the Educational Program "International Economic Relations", specialty 292 "International Economic Relations". Lutsk National Technical University Lutsk, 2026.

The bachelor's qualification thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions and recommendations, and a list of references.

Examines the theoretical and legal foundations of international economic sanctions within the system of modern international economic relations. The essence of international economic sanctions, their main types and functions are revealed, and the evolution of sanctions policy in the global economy is characterized. The international legal framework for the application of sanctions, as well as the role of the United Nations, the European Union, and individual states in the formation of sanctions mechanisms are analyzed. Particular attention is paid to the classification of sanctions and the peculiarities of their implementation under globalization conditions.

Analytic chapter is devoted to the analysis of the economic consequences of international sanctions and the assessment of their impact on the development of the global economy. The influence of sanctions on national economies, international trade, investment processes, and global financial markets is investigated. Modern trends in the transformation of sanctions policy are also considered, including the strengthening role of financial and sectoral sanctions, the digitalization of control mechanisms, and the impact of sanctions on international supply chains. Considerable attention is paid to assessing the effectiveness of international economic sanctions under current geopolitical conditions.

The purpose of the thesis is to study international economic sanctions, their legal aspects and economic consequences, as well as to determine the peculiarities of their impact on the functioning of the global economy under conditions of global transformations.

The object of the research is international economic sanctions as an instrument for regulating international economic relations. The subject of the research is the legal mechanisms for the application of international sanctions and their impact on the economic development of states and the global economic system.

The study uses a комплекс of general scientific and special methods: a systematic approach for analyzing international sanctions as a complex economic and legal phenomenon; methods of comparative analysis for assessing sanctions policies of different states and international organizations.

The practical significance of the thesis lies in the possibility of using the research results to improve mechanisms of state foreign economic policy, assess risks of international economic interaction, develop effective sanctions policy, and strengthen the economic security of the state.

Keywords: international economic sanctions, sanctions policy, international law, global economy, economic restrictions, globalization, international trade, financial sanctions, economic security.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ	10
1.1. Сутність та еволюція міжнародних економічних санкцій	10
1.2. Міжнародно-правове регулювання економічних санкцій	16
1.3. Механізми запровадження та реалізації міжнародних економічних санкцій	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ	28
2.1. Сучасні тенденції розвитку міжнародної санкційної політики	28
2.2. Вплив міжнародних санкцій на світову економіку та глобальні ринки	34
2.3. Ефективність та обмеження міжнародних економічних санкцій у сучасній світовій системі	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується посиленням процесів глобалізації та одночасним загостренням геополітичної конкуренції між державами. У цих умовах дедалі більшого значення набувають міжнародні економічні санкції як інструмент зовнішньої політики та регулювання міжнародних економічних відносин. Міжнародні економічні санкції сьогодні виступають одним із ключових механізмів впливу держав та міжнародних організацій на поведінку інших суб'єктів світової системи, формуючи нові умови функціонування глобальної економіки.

Міжнародні економічні санкції являють собою комплекс обмежувальних заходів економічного характеру, що застосовуються до держав, юридичних або фізичних осіб з метою досягнення політичних, безпекових або правових цілей. Вони можуть охоплювати торговельні обмеження, фінансові заборони, блокування активів, обмеження інвестиційної діяльності, а також заборону на постачання певних товарів і технологій. У сучасних умовах санкції перетворилися на важливий інструмент «м'якого примусу», який дозволяє впливати на поведінку держав без застосування військової сили.

Водночас у XXI столітті практика застосування міжнародних економічних санкцій зазнає суттєвих трансформацій під впливом глобальних викликів. До таких викликів належать зростання геополітичної напруженості, формування нових центрів економічної сили, посилення економічного протекціонізму, фрагментація світової економіки, а також наслідки глобальних криз, включаючи пандемію COVID-19 та енергетичні шоки.

Особливої актуальності набуває дослідження правових аспектів міжнародних економічних санкцій. Це пов'язано з тим, що санкції застосовуються як на рівні міжнародних організацій, насамперед Організації Об'єднаних Націй, так і на рівні регіональних об'єднань, зокрема Європейського Союзу, а також окремих держав. Водночас відсутність єдиного універсального правового механізму регулювання санкційної політики призводить до

виникнення правових колізій, дискусій щодо легітимності санкцій та їх відповідності нормам міжнародного права. У цьому контексті особливо важливим є аналіз міжнародно-правових основ застосування санкцій та механізмів їх імплементації.

Проблематика міжнародних економічних санкцій є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Значний внесок у розробку теоретичних та практичних аспектів санкційної політики зробили такі дослідники, як Г. Готт, Г. Гіршман, Г. Нойман, Д. Кіршнер, М. Дрейк, а також сучасні аналітики міжнародних організацій. Серед українських науковців варто відзначити праці В. Рокочі, О. Шниркова, А. Філіпенка, В. Козака та інших дослідників, які аналізують вплив санкцій на економіку України та її інтеграцію у світове господарство.

У роботах зазначених авторів розкриваються теоретичні засади санкційної політики, механізми її реалізації, а також економічні та політичні наслідки застосування санкцій. Водночас, незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань, питання ефективності міжнародних економічних санкцій, їх правової легітимності та впливу на глобальну економічну систему залишаються недостатньо дослідженими і потребують подальшого комплексного аналізу.

Метою роботи є дослідження правових аспектів міжнародних економічних санкцій та оцінка їх економічних наслідків у сучасній світовій економіці. Досягнення цієї мети дозволяє сформулювати цілісне уявлення про механізми функціонування санкційної політики та її вплив на міжнародні економічні процеси.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити сутність та види міжнародних економічних санкцій;
- дослідити міжнародно-правові основи застосування санкцій;
- проаналізувати механізми впровадження санкцій на міжнародному та національному рівнях;
- оцінити економічні наслідки санкцій для країн-об'єктів;

- визначити вплив санкцій на економіки країн-ініціаторів та глобальні ринки;
- дослідити ефективність міжнародних економічних санкцій у сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є міжнародні економічні санкції як інструмент регулювання міжнародних економічних відносин. Предметом дослідження виступають правові та економічні механізми застосування санкцій, а також їх вплив на розвиток світової економіки.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів. Системний підхід застосовано для аналізу санкцій як багаторівневого явища міжнародної економіки; історико-логічний метод – для дослідження еволюції санкційної політики; метод порівняльного аналізу – для зіставлення практики застосування санкцій різними країнами та міжнародними організаціями; аналітичний метод – для оцінки економічних наслідків санкцій. Також використано методи узагальнення та економіко-статистичного аналізу для формування обґрунтованих висновків.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, аналітичні звіти міжнародних організацій, зокрема United Nations, World Bank, International Monetary Fund, World Trade Organization, а також офіційні статистичні дані та документи санкційної політики Європейського Союзу та окремих держав. Використання широкої джерельної бази забезпечує об'єктивність та комплексність дослідження.

Під час підготовки кваліфікаційної роботи бакалавра інструменти штучного інтелекту застосовувалися виключно як допоміжний засіб для редагування та форматування тексту, а також для пошуку ідей, уточнення формулювань і опрацювання наукових джерел. Усі основні положення, висновки та результати дослідження є авторськими та сформовані на основі самостійного аналізу. Матеріали, отримані за допомогою генеративного штучного інтелекту, були додатково перевірені на достовірність і приведені у відповідність до вимог академічної доброчесності.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ

1.1. Сутність та еволюція міжнародних економічних санкцій

Сучасний розвиток міжнародних економічних відносин характеризується зростанням ролі економічних інструментів впливу на політичні та соціально-економічні процеси у світі. Одним із найбільш важливих таких інструментів є міжнародні економічні санкції, які активно використовуються державами та міжнародними організаціями для досягнення зовнішньополітичних, безпекових і гуманітарних цілей.

Міжнародні економічні санкції виступають формою економічного примусу, спрямованого на зміну поведінки держави-об'єкта або її окремих суб'єктів через обмеження торговельних, фінансових та інвестиційних відносин. Їх застосування є альтернативою військовому втручання і розглядається як інструмент «м'якої сили» у міжнародній політиці.

У сучасній науковій літературі існує значна кількість підходів до визначення поняття «міжнародні економічні санкції». Узагальнення різних трактувань дозволяє визначити їх як систему обмежувальних заходів економічного характеру, що запроваджуються державами або міжнародними організаціями щодо інших суб'єктів міжнародних відносин з метою зміни їх політики або поведінки.

За даними досліджень міжнародних організацій, санкції можуть включати торговельні обмеження, фінансові заборони, заморожування активів, інвестиційні обмеження, ембарго та інші форми економічного тиску **!**

Міжнародні санкції є складним інструментом, який може застосовуватися як окремими державами, так і багатосторонніми організаціями, зокрема ООН та Європейським Союзом. У таблиці 1.1 подано основні підходи до визначення поняття «міжнародні економічні санкції».

Таблиця 1.1. – Підходи до визначення поняття «міжнародні економічні санкції» у працях учених та міжнародних організацій

Автор / організація	Визначення
Г. Хафбауер, Дж. Шотт, К. Елліотт	Навмисне припинення або обмеження торговельних, фінансових та економічних відносин між державами з метою зміни політики держави-об'єкта впливу.
Д. Дрезнер	Інструмент економічного державного впливу, що використовується у міжнародних відносинах для досягнення зовнішньополітичних цілей шляхом створення економічних втрат для іншої держави.
О. І. Шнирков	Система економічних обмежень, які застосовуються державами або міжнародними організаціями щодо суб'єктів міжнародних відносин з метою забезпечення дотримання норм міжнародного права.
Р. О. Поливач	Комплекс примусових заходів економічного характеру, які застосовуються державами або міжнародними організаціями для досягнення політичних, економічних та безпекових цілей у міжнародних відносинах.
Організація Об'єднаних Націй (ООН)	Заходи, що не передбачають застосування збройної сили та використовуються міжнародним співтовариством для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки.
Європейський Союз	Обмежувальні заходи економічного, фінансового та дипломатичного характеру щодо держав або осіб
Рада з міжнародних відносин	Відмова від торговельних і фінансових відносин для досягнення зовнішньополітичних цілей
Енциклопедія «Британіка»	Обмеження торгівлі, фінансів і доступу до активів для примусу до зміни поведінки
Платформа моніторингу санкцій	Політичні та економічні заходи для зміни поведінки держав або осіб

Джерело: складено за [1–9].

Аналіз даних таблиці 1.1 свідчить про те, що у сучасній міжнародній практиці відсутнє єдине універсальне трактування поняття «міжнародні економічні санкції». Водночас усі наведені визначення об'єднує спільна

характеристика – санкції розглядаються як інструмент впливу на поведінку держав, організацій або окремих осіб без застосування військової сили.

Міжнародні економічні санкції розглядаються як один із ключових інструментів впливу у системі міжнародних економічних відносин. Більшість дослідників визначають їх як комплекс економічних обмежень, спрямованих на зміну поведінки держави, міжнародної організації, юридичних або фізичних осіб без застосування військової сили. Спільною рисою всіх підходів є акцент на використанні економічного тиску для досягнення політичних, правових або безпекових цілей.

Водночас окремі автори акцентують увагу на різних аспектах міжнародних економічних санкцій. Зарубіжні дослідники переважно розглядають їх як інструмент економічної дипломатії та зовнішньополітичного впливу, тоді як українські науковці підкреслюють їх міжнародно-правову природу та роль у забезпеченні виконання норм міжнародного права.

Найбільш широке та юридично обґрунтоване визначення міститься у Статуті ООН, де санкції трактуються як заходи, що не передбачають використання збройної сили та застосовуються з метою підтримання міжнародного миру і безпеки. Таке трактування підкреслює міжнародно-правову природу санкцій та їх роль як механізму колективної безпеки.

Визначення, запропоновані Європейським Союзом, Council on Foreign Relations, Encyclopedia Britannica та Sanctions Scanner, акцентують увагу на практичних механізмах реалізації санкційної політики. У цих підходах санкції розглядаються як система економічних, фінансових, торговельних та дипломатичних обмежень, спрямованих на досягнення конкретних зовнішньополітичних цілей або зміну поведінки держави-об'єкта санкцій. Таким чином, сучасне розуміння міжнародних санкцій поєднує правовий та економічний підходи, розглядаючи їх як важливий інструмент міжнародного впливу, що використовується для забезпечення стабільності міжнародних відносин та захисту норм міжнародного права.

У сучасній практиці санкції класифікуються за різними критеріями. Її класифікацію подано на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1 Класифікація міжнародних економічних санкцій

Джерело: складено за [4-7].

Як зазначає Європейська Рада, санкції можуть включати ембарго, заморожування активів, заборону на подорожі та фінансові обмеження [7].

Історично санкції існують з античних часів. Одним із перших відомих прикладів є економічна блокада Мегари Афінами у 432 р. до н.е., яка передувала Пелопоннеській війні.

У новітній історії санкції активно використовуються з XIX–XX ст., особливо після створення ООН у 1945 році. Стаття 41 Статуту ООН закріпила право міжнародного співтовариства застосовувати санкції без використання військової сили.

Основні етапи еволюції санкцій подано на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2 Еволюція міжнародних економічних санкцій

Джерело: складено за [1, 2, 6].

Аналіз рисунка 1.2 свідчить, що розвиток міжнародних економічних санкцій відбувався поступово та відображав трансформацію міжнародних відносин і механізмів впливу на держави-порушники. На першому етапі, до ХХ століття, переважали торговельні блокади та ембарго, які використовувалися як інструмент економічного тиску між державами. Другий етап (1945–1990 рр.) характеризувався інституціоналізацією санкційної політики через діяльність Організації Об'єднаних Націй. У період Холодної війни санкції стали важливим механізмом підтримання міжнародної безпеки

Третій і четвертий етапи демонструють суттєве ускладнення санкційних механізмів та підвищення їх адресності. У 1990–2010 рр. активно застосовувалися комплексні санкції щодо окремих держав, зокрема Іраку та Югославії, які охоплювали практично всі сфери економічної діяльності. Однак значні гуманітарні наслідки таких обмежень зумовили перехід до сучасної моделі «розумних санкцій» (smart sanctions).

Сьогодні санкції застосовуються трьома основними рівнями, що подано на рисунку 1.3.

Рисунок 1.3 Рівні застосування міжнародних санкцій

Джерело: складено за [6, 7, 10, 11].

Рисунок 1.3 демонструє багаторівневу систему формування та реалізації міжнародної санкційної політики. Центральне місце у цій системі займає Організація Об'єднаних Націй, яка відповідно до Статуту ООН має повноваження ухвалювати обов'язкові для держав-членів санкційні рішення з метою підтримання міжнародного миру та безпеки. На основі рішень Ради Безпеки ООН формуються глобальні санкційні режими, що охоплюють торговельні, фінансові, транспортні та інші види обмежень.

Другий рівень представлений Європейським Союзом, який виступає одним із найбільш активних суб'єктів санкційної політики у світі. ЄС не лише імплементує санкції ООН, але й запроваджує власні автономні санкційні режими, спрямовані на захист міжнародного права, демократії та прав людини. Національні держави становлять третій рівень системи, оскільки саме вони забезпечують практичну реалізацію санкцій через внутрішнє законодавство, фінансовий моніторинг, митний контроль та діяльність правоохоронних органів.

У XXI столітті спостерігається низка ключових тенденцій: зростання кількості санкційних режимів, посилення фінансових санкцій, цифровізація контролю за санкціями, розширення індивідуальних санкцій, глобалізація вторинних санкцій.

Санкції сьогодні застосовуються як інструмент економічної війни, що дозволяє впливати на глобальні ланцюги постачання та фінансові системи [8].

Таким чином, міжнародні економічні санкції є складним багатовимірним явищем, яке поєднує політичні, правові та економічні інструменти впливу. Їх еволюція свідчить про перехід від масових торговельних блокад до точкових фінансових обмежень, спрямованих на конкретних осіб і сектори економіки.

Сучасна система санкцій є важливою складовою глобального регулювання міжнародних відносин та потребує подальшого наукового дослідження з точки зору ефективності та правової легітимності.

1.2. Міжнародно-правове регулювання економічних санкцій

Міжнародні економічні санкції є одним із найбільш поширених інструментів впливу у сучасній системі міжнародних відносин. Їх застосування пов'язане не лише з економічними механізмами тиску, але й із функціонуванням міжнародного права, яке визначає правові межі, підстави та порядок використання санкційних заходів. У сучасних умовах міжнародно-правове регулювання санкцій набуває особливої актуальності через посилення геополітичної напруженості, зростання кількості міжнародних конфліктів та активізацію санкційної політики провідних держав світу.

Міжнародні санкції розглядаються як форма примусових заходів, спрямованих на підтримання міжнародного миру та безпеки без застосування військової сили. Основою їх правової легітимності виступають норми міжнародного права, передусім положення Статуту Організації Об'єднаних Націй. Водночас сучасна практика демонструє, що санкційна політика значною мірою виходить за межі класичних механізмів ООН та активно використовується окремими державами й регіональними інтеграційними об'єднаннями. Це

обумовлює необхідність комплексного аналізу міжнародно-правових основ застосування економічних санкцій.

У міжнародному праві санкції розглядаються як законні примусові заходи, які застосовуються у відповідь на порушення міжнародного правопорядку. Згідно зі Статутом ООН, санкції мають на меті забезпечення миру, припинення агресії та відновлення міжнародної безпеки.

Українські дослідники зазначають, що міжнародні економічні санкції поєднують у собі політичний, правовий та економічний характер. Зокрема, К. В. Громовенко наголошує, що санкції є специфічним механізмом міжнародного примусу, який реалізується завдяки економічному впливу на державу-порушника [12].

Правова природа санкцій визначається наявністю міжнародно-правової підстави, примусовим характером, спрямованістю на зміну поведінки держави, обмеженням економічних прав та можливостей.

У сучасній міжнародній практиці санкції застосовуються не лише щодо держав, але й щодо окремих фізичних та юридичних осіб, транснаціональних корпорацій, банківських установ та секторів економіки. Це свідчить про поступову трансформацію санкційної політики від комплексних державних обмежень до так званих «розумних санкцій» (smart sanctions). У таблиці 1.2 подано основні міжнародно-правові принципи застосування санкцій.

Таблиця 1.2. – Основні міжнародно-правові принципи застосування санкцій

Принцип	Характеристика
Законність	Санкції повинні відповідати нормам міжнародного права
Пропорційність	Санкційні заходи мають відповідати рівню порушення
Коллективність	Найвища легітимність досягається через рішення міжнародних організацій
Мирний характер	Санкції є альтернативою військовому втручання
Тимчасовість	Санкції мають діяти до усунення порушення

Джерело: складено за [6, 7, 10, 12, 13].

Аналіз наведених принципів свідчить, що застосування міжнародних економічних санкцій ґрунтується на фундаментальних нормах міжнародного права та принципах функціонування системи міжнародних відносин. Ключове значення має принцип законності, відповідно до якого санкційні заходи повинні відповідати положенням міжнародного права, Статуту ООН та загально визнаним принципам міжнародного співробітництва. Не менш важливим є принцип пропорційності, який передбачає відповідність санкцій характеру та масштабу вчиненого порушення. Дотримання цих принципів забезпечує легітимність санкційної політики та зменшує ризик її використання як інструменту необґрунтованого політичного тиску.

Водночас принципи колективності, мирного характеру та тимчасовості визначають особливості практичної реалізації міжнародних економічних санкцій. Найвищий рівень міжнародної легітимності санкції отримують у разі їх ухвалення міжнародними організаціями, насамперед Організацією Об'єднаних Націй. Санкції розглядаються як альтернатива військовому втручання та покликані сприяти мирному врегулюванню конфліктів. Крім того, санкційні обмеження не повинні мати безстрокового характеру, а мають діяти до моменту усунення порушення або досягнення поставлених політичних цілей.

Центральне місце у системі міжнародно-правового регулювання санкцій належить Організації Об'єднаних Націй. Відповідно до статті 41 Статуту ООН, Рада Безпеки має право застосовувати заходи, не пов'язані із використанням збройної сили, для підтримання або відновлення міжнародного миру та безпеки.

Українські науковці підкреслюють, що санкції ООН мають найвищий рівень міжнародної легітимності, оскільки ґрунтуються на колективному рішенні Ради Безпеки [13].

Водночас сучасна система санкцій ООН має низку проблем: залежність від права вето постійних членів Ради Безпеки, складність швидкого ухвалення рішень, обмежена ефективність контролю за виконанням санкцій, нерівномірний вплив санкцій на різні країни.

Після завершення Холодної війни санкції ООН стали застосовуватися значно активніше. Особливо це стосується санкційних режимів щодо Іраку, Ірану, Північної Кореї, Лівії та інших держав. На рисунку 1.4 подано механізм застосування санкцій ООН.

Рисунок 1.4 Механізм застосування санкцій ООН
Джерело: складено за [6, 10].

Рисунок 1.4 відображає послідовність запровадження міжнародних санкцій у межах механізмів Організації Об'єднаних Націй. Початковим етапом є виникнення загрози міжнародному миру та безпеці або порушення норм міжнародного права. Після цього питання розглядається Радою Безпеки ООН, яка відповідно до Статуту ООН має повноваження визначати наявність загрози миру та ухвалювати рішення щодо необхідності застосування відповідних заходів впливу. У разі досягнення консенсусу приймається резолюція, яка визначає характер і масштаби санкційних обмежень.

Подальші етапи передбачають безпосереднє запровадження санкцій та контроль за їх виконанням. Санкційні заходи можуть включати торговельні, фінансові, транспортні та інші види обмежень, спрямовані на зміну поведінки держави або інших суб'єктів міжнародних відносин.

Важливим суб'єктом міжнародної санкційної політики є Європейський Союз. Санкції ЄС виступають складовою Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС та використовуються для захисту міжнародного права, прав людини та демократичних принципів.

Санкційні механізми ЄС охоплюють заморожування активів, обмеження доступу до фінансових ринків, торговельні заборони, секторальні санкції, візові обмеження.

Особливістю санкцій ЄС є їх комплексний характер та високий рівень координації між державами-членами. Значна увага приділяється санкціям проти держав, які порушують міжнародне право або здійснюють агресивні дії.

Після 2022 року санкційна політика ЄС щодо росії стала однією з найбільш масштабних у сучасній історії міжнародних економічних відносин. Вона охопила фінансовий сектор, енергетику, транспорт, технології та зовнішню торгівлю.

На думку українських дослідників, санкції ЄС демонструють поступову трансформацію міжнародного права у бік посилення економічних механізмів стримування агресії [14].

Однією з найбільш дискусійних проблем міжнародного права є питання односторонніх санкцій. Такі санкції запроваджуються окремими державами без рішення Ради Безпеки ООН.

Найбільш активними суб'єктами односторонньої санкційної політики є США, Велика Британія, Канада, Японія, Австралія.

Основним аргументом прихильників односторонніх санкцій є необхідність швидкого реагування на порушення міжнародного права та загрози безпеці. Водночас критики зазначають, що такі заходи можуть суперечити принципам суверенної рівності держав та свободи міжнародної торгівлі.

Українські автори підкреслюють, що проблема легітимності односторонніх санкцій залишається однією з ключових у сучасному міжнародному праві [13]. У таблиці 1.3 подано порівняльну характеристику санкцій ООН та односторонніх санкцій

Таблиця 1.3. – Порівняльна характеристика санкцій ООН та односторонніх санкцій

Критерій	Санкції ООН	Односторонні санкції
Правова основа	Статут ООН	Національне законодавство
Легітимність	Висока	Дискусійна
Суб'єкт ухвалення	Рада Безпеки ООН	Окрема держава
Масштаб впливу	Глобальний	Обмежений або регіональний
Швидкість ухвалення	Низька	Висока

Джерело: складено за [6, 10, 13].

Дані таблиці 1.3 свідчать про наявність суттєвих відмінностей між санкціями Організації Об'єднаних Націй та односторонніми санкціями окремих держав. Головною перевагою санкцій ООН є їхня висока міжнародна легітимність, оскільки вони запроваджуються на підставі рішень Ради Безпеки ООН відповідно до положень Статуту ООН. Такі санкції мають глобальний характер і є обов'язковими для виконання всіма державами-членами Організації Об'єднаних Націй.

На відміну від санкцій ООН, односторонні санкції запроваджуються окремими державами на основі національного законодавства, що забезпечує значно вищу швидкість їх ухвалення та реалізації. Проте їхня міжнародна легітимність часто стає предметом дискусій у наукових та політичних колах, оскільки такі обмеження не завжди мають підтримку міжнародного співтовариства. Крім того, масштаби впливу односторонніх санкцій зазвичай є більш обмеженими та залежать від економічної та політичної ваги держави-ініціатора.

Україна активно використовує санкційний механізм як інструмент захисту національної безпеки. Основним нормативним актом є Закон України «Про санкції» від 2014 року.

Українські санкції можуть застосовуватися щодо іноземних держав, юридичних осіб, фізичних осіб, терористичних організацій. Основними видами санкцій в Україні є блокування активів, обмеження торговельних операцій, анулювання ліцензій, заборона виведення капіталу, обмеження транзиту ресурсів.

Після початку повномасштабної війни у 2022 році санкційна політика України значно посилилася та стала важливою складовою міжнародної координації санкцій проти росії [15].

Особливо актуальною є проблема гуманітарних наслідків санкцій. У міжнародній практиці дедалі більше уваги приділяється необхідності мінімізації негативного впливу санкцій на цивільне населення.

Сучасні тенденції свідчать про поступову цифровізацію санкційного контролю, використання фінансового моніторингу та розширення міжнародної координації санкційних режимів.

Таким чином, міжнародно-правове регулювання економічних санкцій є складною багаторівневою системою, що поєднує універсальні норми міжнародного права, регіональні механізми та національне законодавство. Основою легітимності санкцій виступають положення Статуту ООН, однак сучасна практика демонструє значне поширення односторонніх та регіональних санкцій.

Сучасна санкційна політика характеризується посиленням ролі фінансових і секторальних санкцій, цифровізацією механізмів контролю та зростанням міжнародної координації. Водночас проблеми легітимності, ефективності та гуманітарних наслідків санкцій залишаються одними з ключових викликів міжнародного права.

1.3. Механізми запровадження та реалізації міжнародних економічних санкцій

У сучасній системі міжнародних економічних відносин міжнародні економічні санкції є одним із ключових інструментів впливу на поведінку держав, міжнародних організацій, компаній та окремих осіб. Їх ефективність значною мірою залежить не лише від політичної підтримки чи економічного потенціалу держав-ініціаторів, але й від механізмів запровадження та реалізації санкційної політики. Саме процедура прийняття рішень, координація між міжнародними інституціями, механізми контролю та виконання санкцій визначають реальний рівень їх впливу на міжнародні економічні процеси.

У ХХІ столітті механізми санкційної політики суттєво ускладнилися. Якщо раніше санкції здебільшого обмежувалися торговельними ембарго або фінансовими обмеженнями, то сьогодні вони охоплюють широкий спектр інструментів: від блокування банківських активів і заборони доступу до міжнародних фінансових систем до технологічних обмежень, транспортних санкцій та персональних обмежувальних заходів. У зв'язку з цим виникає необхідність комплексного дослідження механізмів запровадження та реалізації міжнародних економічних санкцій.

Найвищий рівень міжнародної легітимності мають санкції Ради Безпеки ООН, оскільки вони ґрунтуються на положеннях Статуту ООН та мають колективний характер. Разом із тим, у сучасних умовах дедалі більшого поширення набувають санкції, що запроваджуються окремими державами або регіональними організаціями.

Українські науковці зазначають, що сучасна санкційна система характеризується багаторівневістю та високим ступенем координації між різними суб'єктами санкційної політики. Особливо це проявилось після 2022 року у процесі координації санкційних пакетів між США, ЄС, Великою Британією, Канадою та Японією [4, 16]. У таблиці 1.4 подано основні суб'єкти міжнародної санкційної політики.

Таблиця 1.4. – Основні суб'єкти міжнародної санкційної політики

Суб'єкт	Основні функції
ООН	Колективні міжнародні санкції
Європейський Союз	Регіональні санкційні режими
США	Односторонні глобальні санкції
Велика Британія	Фінансові та персональні санкції
Національні держави	Реалізація та контроль санкцій

Джерело: складено за [12].

На початковому етапі міжнародні організації або держави оцінюють характер загрози міжнародній безпеці чи міжнародному правопорядку. Після цього формується політичне рішення щодо доцільності застосування санкційних заходів.

Особливе значення має процес підготовки санкційного пакета, під час якого визначаються види санкцій, об'єкти санкцій, строки дії, механізми контролю, можливі винятки. Українські дослідники підкреслюють, що сучасні санкції дедалі частіше мають секторальний характер та спрямовуються на стратегічні галузі економіки [16].

У сучасних умовах найбільш ефективними вважаються фінансові санкції, оскільки саме фінансова система є основою функціонування глобальної економіки. Фінансові санкції можуть включати заморожування активів, блокування банківських рахунків, заборону міжнародних платежів, обмеження доступу до кредитування, відключення від міжнародних платіжних систем.

Особливе значення має система SWIFT, через яку проходить значна частина міжнародних фінансових операцій. Відключення держави або банківських установ від SWIFT створює серйозні труднощі для міжнародних розрахунків. Українські автори зазначають, що фінансові санкції дедалі більше використовуються як інструмент глобального економічного стримування [15].

Після 2022 року значного поширення набули: санкції проти центральних банків, валютні обмеження, обмеження на використання резервів, експортний фінансовий контроль.

Одним із найстаріших механізмів санкційної політики є торговельні обмеження. Вони можуть проявлятися у формі: ембарго, заборони експорту, заборони імпорту, обмеження транзиту та тарифних бар'єрів.

У сучасних умовах особливого значення набувають технологічні санкції. Вони спрямовані на: обмеження доступу до високих технологій, заборону експорту мікроелектроніки, блокування програмного забезпечення, заборону технологічної співпраці.

Українські дослідники вказують, що технологічні санкції мають довгостроковий вплив, оскільки вони обмежують інноваційний розвиток та модернізацію економіки держави-об'єкта санкцій [14]. У таблиці 1.5 подано основні види механізмів реалізації санкцій.

Таблиця 1.5. – Основні види механізмів реалізації санкцій

Вид санкцій	Основний механізм впливу
Фінансові	Обмеження доступу до фінансових ресурсів
Торговельні	Скорочення зовнішньої торгівлі
Технологічні	Обмеження доступу до інновацій
Транспортні	Логістичні та транзитні обмеження
Персональні	Індивідуальні обмежувальні заходи

Джерело: складено за [6, 10, 12].

Аналіз механізмів реалізації міжнародних економічних санкцій свідчить, що їх ефективність значною мірою залежить від комплексності застосування та рівня міжнародної координації. Найбільш поширеними механізмами є санкційні списки, фінансовий моніторинг, митний контроль, міжнародний обмін інформацією та система вторинних санкцій. Їх спільне використання дозволяє забезпечити контроль за виконанням санкційних обмежень та мінімізувати можливості їх обходу.

У сучасних умовах особливого значення набувають фінансовий моніторинг та міжнародний обмін інформацією між державами, банківськими установами й міжнародними організаціями. Завдяки цифровізації фінансових операцій та розвитку механізмів міжнародного співробітництва суттєво підвищується ефективність виявлення порушень санкційного режиму. Водночас

поширення альтернативних платіжних систем, криптовалют та посередницьких схем вимагає постійного вдосконалення механізмів реалізації санкційної політики на глобальному рівні.

Однією з головних проблем міжнародної санкційної політики є контроль за дотриманням санкційних режимів. Для цього створюються: спеціальні санкційні комітети, системи фінансового моніторингу, митний контроль, міжнародний обмін інформацією, механізми вторинних санкцій.

Особливе значення мають вторинні санкції, які застосовуються щодо третіх сторін, що співпрацюють із державою або компаніями, які перебувають під санкціями. Українські автори наголошують, що вторинні санкції значно підвищують ефективність санкційної політики, але одночасно створюють ризики для міжнародної торгівлі та глобальної економічної стабільності [17]. На рисунку 1.5 подано систему контролю за виконанням міжнародних санкцій.

Рисунок 1.5 Система контролю за виконанням міжнародних санкцій

Джерело: складено за [6, 12].

Незважаючи на масштабність санкційної політики, реалізація санкцій супроводжується низкою проблем: обходження санкцій через треті країни, використання офшорних схем, криптовалютні операції, політичні суперечності між державами, нерівномірний економічний вплив санкцій.

Сучасні санкційні режими дедалі більше стикаються із проблемою формування альтернативних фінансових та торговельних механізмів, що дозволяють частково обходити санкційні обмеження.

За висновками експертів Національного інституту стратегічних досліджень, результативність міжнародних економічних санкцій визначається не лише масштабом обмежувальних заходів, а й рівнем координації між державами, міжнародними організаціями та фінансовими установами, а також ефективністю механізмів моніторингу та контролю за дотриманням санкційного режиму [16].

У сучасних умовах міжнародна санкційна політика активно цифровізується. Це проявляється у використанні цифрових реєстрів санкцій, автоматизації фінансового моніторингу, використанні штучного інтелекту для виявлення порушень, цифровому контролю міжнародних транзакцій. Особливого значення набуває співпраця держав із міжнародними фінансовими платформами, банками та ІТ-компаніями.

Сучасні цифрові технології дозволяють значно підвищити ефективність санкційного контролю, однак одночасно створюють нові виклики, пов'язані із кібербезпекою та захистом інформації.

Таким чином, механізми запровадження та реалізації міжнародних економічних санкцій є складною багаторівневою системою, що охоплює політичні, правові, фінансові та технологічні інструменти впливу. Сучасні санкційні режими характеризуються високим рівнем міжнародної координації, широким використанням фінансових та технологічних обмежень, а також активною цифровізацією механізмів контролю.

Ефективність міжнародних санкцій значною мірою залежить від здатності держав та міжнародних організацій забезпечувати контроль за їх виконанням, мінімізувати можливості обходження санкцій та підтримувати високий рівень міжнародної співпраці. Водночас сучасна санкційна політика створює нові виклики для глобальної економіки та міжнародного права, що потребує подальшого наукового дослідження.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ САНКЦІЙ НА СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

2.1. Сучасні тенденції розвитку міжнародної санкційної політики

У сучасних умовах міжнародні економічні санкції стали одним із ключових інструментів геоекономічного впливу на держави та окремі сектори економіки. Їх застосування спрямоване на досягнення політичних, безпекових та економічних цілей шляхом обмеження зовнішньоекономічної діяльності держави-об'єкта санкцій. Водночас санкції мають значний вплив на функціонування національних економік, оскільки вони змінюють структуру міжнародної торгівлі, інвестиційних потоків, валютного ринку та фінансової системи.

У XXI столітті роль санкцій у міжнародних економічних відносинах суттєво посилилася. Особливо це стало помітним після глобальних геополітичних криз останніх років, коли санкційні режими почали активно використовуватися як інструмент стримування агресії та політичного тиску. У зв'язку з цим дослідження впливу міжнародних економічних санкцій на національні економіки набуває особливої актуальності.

Міжнародні економічні санкції впливають на економіку держави через систему зовнішньоекономічних обмежень. Основними каналами впливу санкцій є зовнішня торгівля, фінансова система, інвестиційна діяльність, валютний ринок, технологічний сектор, логістичні та транспортні зв'язки.

Українські науковці зазначають, що санкції створюють ефект багаторівневого економічного тиску, який охоплює як макроекономічні показники, так і функціонування окремих галузей економіки [4].

Санкції особливо гостро впливають на економіки держав, які мають високий рівень інтеграції у світову економіку та значну залежність від

міжнародних фінансових і торговельних ринків. У таблиці 2.1 подано основні канали впливу міжнародних санкцій на економіку держави.

Таблиця 2.1. – Основні канали впливу міжнародних санкцій на економіку держави

Канал впливу	Основні наслідки
Зовнішня торгівля	Скорочення експорту та імпорту
Фінансова система	Обмеження міжнародних розрахунків
Інвестиційна сфера	Відтік капіталу та зниження ПІІ
Валютний ринок	Девальвація та інфляція
Технологічний сектор	Обмеження доступу до технологій

Джерело: складено за [18-21].

Дані таблиці 2.1 демонструють, що міжнародні економічні санкції впливають на економіку держави через декілька взаємопов'язаних каналів. Найбільш помітним є вплив на зовнішню торгівлю, який проявляється у скороченні обсягів експорту та імпорту, втраті традиційних ринків збуту та ускладненні доступу до міжнародних логістичних мереж. Одночасно санкції негативно позначаються на функціонуванні фінансової системи через обмеження міжнародних розрахунків, доступу до кредитних ресурсів та міжнародних платіжних систем.

Не менш важливими є наслідки для інвестиційної сфери, валютного ринку та технологічного сектору. Санкційний тиск часто супроводжується відтоком капіталу, скороченням прямих іноземних інвестицій та зростанням невизначеності для потенційних інвесторів. За висновками українських науковців, торговельні санкції належать до найбільш оперативних інструментів економічного впливу, оскільки їх застосування безпосередньо обмежує доступ до зовнішніх ринків, скорочує експортні надходження та негативно позначається на виробничій активності держави-об'єкта санкцій [14].

Особливо значний вплив санкції мають на енергетичний сектор, металургію, машинобудування, транспорт та аграрний сектор.

Українські автори підкреслюють, що фінансові санкції здатні суттєво дестабілізувати банківську систему держави та створити кризу ліквідності [15].

Основними наслідками фінансових санкцій є падіння валютного курсу, зростання інфляції, відтік капіталу, скорочення міжнародних резервів, зниження довіри інвесторів. Українські науковці зазначають, що санкції створюють довгострокові ризики для економічного розвитку, оскільки обмежують модернізацію виробництва та доступ до новітніх технологій [16]. У таблиці 2.2. подано основні економічні наслідки міжнародних санкцій.

Таблиця 2.2. – Основні економічні наслідки міжнародних санкцій

Сфера економіки	Основні наслідки
ВВП	Скорочення темпів економічного зростання
Валютний ринок	Девальвація валюти
Банківська система	Зниження ліквідності
Інвестиції	Скорочення ІІІ
Промисловість	Зниження виробництва
Зайнятість	Зростання безробіття

Джерело: складено за [4, 15, 21].

Дані таблиці 2.2. свідчать, що міжнародні економічні санкції мають комплексний вплив на функціонування національної економіки та охоплюють практично всі ключові сфери господарської діяльності. Найбільш помітним макроекономічним наслідком є уповільнення темпів економічного зростання та скорочення валового внутрішнього продукту. Обмеження зовнішньої торгівлі, фінансових операцій та інвестиційних потоків призводять до зниження ділової активності, скорочення виробництва та погіршення загальних економічних показників. Одночасно посилюється тиск на валютний ринок, що часто проявляється у девальвації національної валюти та зростанні інфляційних процесів.

Не менш вагомими є наслідки для банківської системи, інвестиційної діяльності та ринку праці. Санкції можуть обмежувати доступ до міжнародних фінансових ресурсів, що негативно впливає на ліквідність банківського сектору та підвищує ризики фінансової нестабільності. Скорочення прямих іноземних

інвестицій і зростання інвестиційних ризиків стримують модернізацію виробництва та розвиток стратегічних галузей економіки. У свою чергу, зниження обсягів промислового виробництва спричиняє скорочення робочих місць і зростання рівня безробіття. Таким чином, санкційний вплив має довгостроковий характер і формує взаємопов'язані негативні наслідки для економічного розвитку держави.

Санкції мають значний вплив не лише на економіку, але й на соціальну сферу. Основними соціальними наслідками є зростання безробіття, підвищення цін, зниження рівня доходів населення, погіршення доступу до товарів і послуг, соціальна напруга.

За висновками українських науковців, негативні наслідки міжнародних економічних санкцій часто найбільш відчутні для цивільного населення, оскільки обмеження зовнішньої торгівлі та імпорту можуть призводити до дефіциту окремих товарів, підвищення цін, зниження рівня життя та погіршення соціально-економічної ситуації в країні [17].

У сучасній міжнародній практиці дедалі більше уваги приділяється гуманітарним виняткам у санкційних режимах. Незважаючи на значний економічний тиск, держави часто адаптуються до санкційних режимів шляхом диверсифікації торгівлі, розвитку внутрішнього виробництва, створення альтернативних фінансових систем, імпортозаміщення та переорієнтації логістичних маршрутів.

На думку українських дослідників, у довгостроковій перспективі держави, щодо яких застосовуються санкції, поступово формують механізми економічної адаптації, що включають диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків, розвиток імпортозаміщення та створення альтернативних фінансових інструментів, унаслідок ефективність санкційного тиску може знижуватися [13].

Разом із тим адаптація потребує значних фінансових ресурсів та часу. Основні напрями адаптації економіки до санкцій подано на рисунку 2.1.

Рисунок 2.1 Основні напрями адаптації економіки до санкцій

Джерело: складено за [4, 13, 14, 16].

Рисунок 2.1 демонструє типовий механізм адаптації економіки держави до міжнародного санкційного тиску. Початковим етапом виступає запровадження санкційних обмежень, які впливають на зовнішню торгівлю, фінансові операції, інвестиційну діяльність та доступ до сучасних технологій. У відповідь держава змушена шукати шляхи пристосування до нових умов функціонування економіки. Одним із перших напрямів адаптації стає розвиток імпортозаміщення, що передбачає заміну імпортних товарів і технологій продукцією внутрішнього виробництва.

Подальша адаптація проявляється у диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків та пошуку нових ринків збуту. Держави активізують співпрацю з альтернативними торговельними партнерами, переорієнтовують експортні потоки та розширюють економічні відносини з країнами, які не підтримують санкційний режим. Одночасно стимулюється розвиток внутрішнього виробництва, модернізація підприємств та реалізація програм підтримки

національного бізнесу. Такі заходи сприяють частковому компенсуванню втрат від зовнішніх обмежень та підтриманню економічної активності.

Завершальним етапом адаптації є формування альтернативних фінансових механізмів. Для зменшення залежності від міжнародної фінансової інфраструктури держави можуть використовувати національні платіжні системи, альтернативні валюти розрахунків, регіональні фінансові інститути та нові цифрові фінансові інструменти. Таким чином, рисунок наочно демонструє, що в довгостроковій перспективі санкційний тиск стимулює формування механізмів економічної адаптації, які можуть частково знижувати ефективність міжнародних економічних санкцій.

Питання ефективності міжнародних санкцій залишається дискусійним у сучасній науці. Частина дослідників вважає санкції ефективним інструментом стримування агресії, інші наголошують на їх обмеженому впливі.

Українські науковці підкреслюють, що ефективність санкцій залежить від масштабу міжнародної підтримки, рівня економічної залежності держави, тривалості санкцій, здатності держави адаптуватися та рівня міжнародної координації [12].

Сучасні санкції дедалі частіше мають довгостроковий характер і спрямовані не лише на короткостроковий економічний тиск, але й на стратегічне послаблення економічного потенціалу держави.

Таким чином, міжнародні економічні санкції мають комплексний вплив на національні економіки через систему торговельних, фінансових, інвестиційних та технологічних обмежень. Найбільш значними наслідками санкцій є скорочення зовнішньої торгівлі, зниження обсягів ВВП.

Сучасна санкційна політика характеризується посиленням ролі фінансових та технологічних обмежень, а також зростанням міжнародної координації санкційних режимів. Водночас держави поступово адаптуються до санкційного тиску через диверсифікацію економіки та формування альтернативних механізмів міжнародної взаємодії.

2.2. Вплив міжнародних економічних санкцій на світову економіку та глобальні ринки

У сучасній світовій економіці міжнародні економічні санкції впливають не лише на держави-об'єкти санкційного тиску, але й на країни-ініціатори санкцій та функціонування глобальних ринків. Глобалізація економічних процесів, висока взаємозалежність держав, інтеграція фінансових систем та міжнародних ланцюгів постачання призводять до того, що санкційна політика створює багатосторонні економічні ефекти. У результаті санкції стають фактором трансформації світової економічної системи, міжнародної торгівлі та глобального інвестиційного середовища.

Особливої актуальності це питання набуло після масштабного посилення санкційної політики у 2022–2025 роках, коли санкції стали одним із ключових інструментів міжнародного економічного протистояння. Водночас практика показує, що країни-ініціатори санкцій також зазнають значних економічних втрат через зростання цін на енергоносії, порушення логістичних ланцюгів, інфляційні процеси та нестабільність фінансових ринків.

На рисунку 2.2 подано динаміку середнього рівня інфляції в країнах G7 під впливом глобальних санкційних та енергетичних шоків у 2022–2024 рр., %

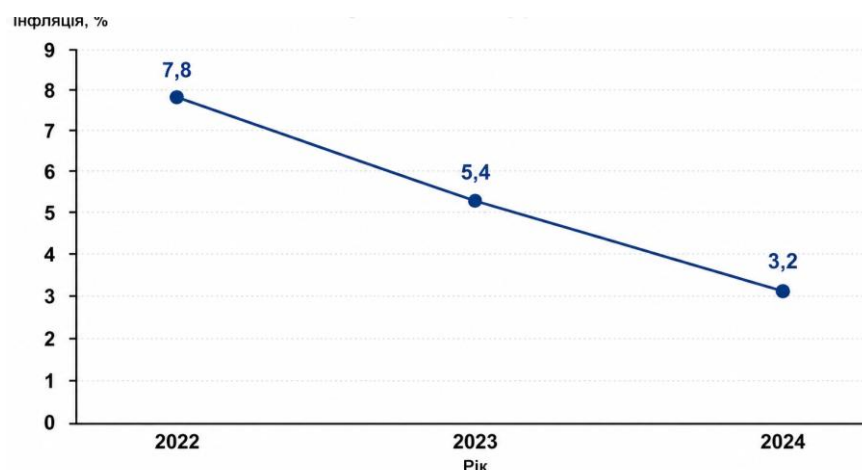

Рисунок 2.3 Динаміка середнього рівня інфляції в країнах G7 під впливом глобальних санкційних та енергетичних шоків у 2022–2024 рр., %

Джерело: складено за [18, 32]

Сучасна світова економіка характеризується високим рівнем економічної інтеграції та взаємозалежності держав. Міжнародна торгівля, транснаціональні корпорації, глобальні фінансові ринки та міжнародні ланцюги доданої вартості створюють складну систему взаємозв'язків між національними економіками.

Українські та іноземні дослідники зазначають, що в умовах глобалізації санкції практично неможливо локалізувати лише в межах однієї держави, оскільки вони впливають на всі елементи міжнародної економічної системи.

Основними факторами економічної взаємозалежності є міжнародна торгівля, глобальні фінансові потоки, міжнародні інвестиції, транснаціональні виробничі ланцюги, енергетична інтеграція.

У результаті санкційні обмеження створюють так званий «ефект ланцюгової реакції», який поширюється на інші держави та міжнародні ринки. У таблиці 2.3 подано основні напрями впливу санкцій на країни-ініціатори.

Таблиця 2.3. – Основні напрями впливу санкцій на країни-ініціатори

Напрямок впливу	Основні наслідки
Енергетичний сектор	Зростання цін на енергоносії
Промисловість	Подорожчання сировини
Фінансовий сектор	Волатильність ринків
Логістика	Зростання транспортних витрат
Споживчий ринок	Інфляція та зростання цін

Джерело: складено за [17-19].

Одним із найбільш відчутних наслідків санкцій для країн-ініціаторів є зміни на світових енергетичних ринках. Обмеження експорту енергоносіїв, ембарго та скорочення постачання нафти й газу призводять до дефіциту енергоресурсів зростання світових цін перебудови енергетичних ланцюгів та посилення енергетичної інфляції.

Після 2022 року країни Європейського Союзу зіткнулися з різким зростанням вартості енергоносіїв через скорочення поставок російського газу. На рисунку 2.3 подано

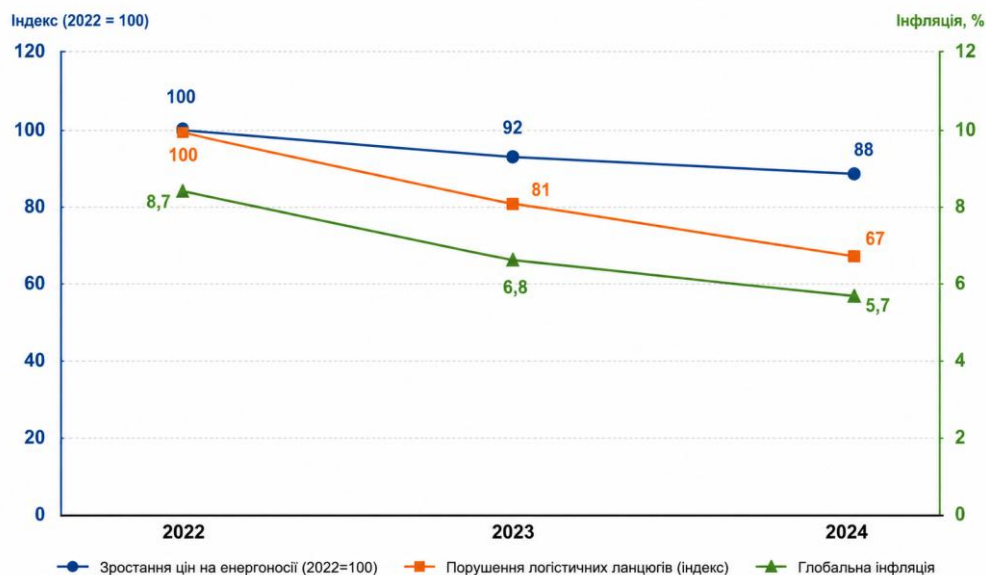

Рисунок 2.3 Динаміка впливу міжнародних економічних санкцій на окремі показники світової економіки у 2022–2024 рр.

Джерело: складено за [14, 16].

Це спричинило зростання витрат промисловості, інфляцію, зниження конкурентоспроможності виробництва та збільшення державних витрат на підтримку населення. Українські науковці наголошують, що енергетичний фактор став одним із ключових елементів сучасної санкційної політики [16].

Санкції суттєво змінюють структуру міжнародної торгівлі. У результаті санкційних обмежень скорочуються традиційні торговельні потоки, змінюються маршрути поставок, зростають логістичні витрати, формуються нові торговельні союзи. Особливо значний вплив санкції мають на продовольчі ринки, енергетичну торгівлю, металургію, транспортний сектор та високотехнологічну продукцію.

Іноземні дослідники зазначають, що санкції дедалі частіше спричиняють фрагментацію світової торгівлі та формування регіоналізованих економічних блоків.

У відповідь на санкції держави переорієнтовують експорт, шукають альтернативні ринки, розвивають внутрішнє виробництво та укладають нові торговельні угоди.

Рисунок 2.4 Вплив міжнародних санкцій на глобальні ринки

Джерело: складено за [17, 19, 23]

Фінансові санкції суттєво впливають на міжнародну фінансову систему. Основними наслідками є зростання нестабільності фінансових ринків, девальвація валют, зниження довіри інвесторів, скорочення міжнародних інвестицій та посилення фінансових ризиків.

Українські автори зазначають, що фінансові санкції можуть спричинити глобальні ефекти через високий рівень інтеграції міжнародних банківських систем [15].

Особливого значення набули обмеження доступу до SWIFT, блокування міжнародних резервів, санкції проти центральних банків та валютні обмеження. Водночас фінансові санкції стимулюють розвиток альтернативних платіжних систем та дедоларизацію міжнародних розрахунків.

Одним із ключових наслідків санкцій для країн-ініціаторів є інфляційний тиск. Зростання цін на енергоносії, продовольство, транспорт, сировину, та промислову продукцію.

Після 2022 року більшість країн ЄС та США зіткнулися із рекордною інфляцією, зростанням вартості життя, збільшенням бюджетних витрат, сповільненням економічного зростання.

На думку українських науковців, масштабні санкційні режими можуть спричинити довгострокові макроекономічні наслідки не лише для держав-об'єктів санкцій, а й для країн, які їх запроваджують. Такі наслідки проявляються через зростання цін на енергоносії, порушення міжнародних ланцюгів постачання, підвищення інфляційного тиску та посилення нестабільності на світових фінансових ринках [22-24]. У таблиці 2.4 подано основні глобальні наслідки міжнародних санкцій.

Таблиця 2.4. – Основні глобальні наслідки міжнародних санкцій

Сфера впливу	Основні наслідки
Світова торгівля	Порушення ланцюгів постачання
Енергетика	Зростання цін на нафту і газ
Фінансові ринки	Волатильність валют та акцій
Продовольчі ринки	Подорожчання продуктів
Логістика	Зростання транспортних витрат
Інвестиції	Скорочення глобальних інвестицій

Джерело: складено за [25-28].

Іноземні дослідники вказують, що санкції прискорюють регіоналізацію світової економіки та формування нових виробничих центрів. У сучасних умовах транснаціональні корпорації змушені адаптувати свої стратегії до нових геополітичних ризиків [29-32].

Міжнародні економічні санкції у сучасних умовах дедалі більше перетворюються не лише на інструмент політичного тиску, але й на важливий механізм гео економічного суперництва між провідними центрами світової економіки. Санкційна політика активно використовується державами для послаблення економічного потенціалу конкурентів, обмеження доступу до стратегічних ресурсів, технологій та міжнародних фінансових ринків.

У таблиці 2.5 подано динаміку запровадження фінансових санкцій у провідних країнах світу у 2020–2024 рр.

Таблиця 2.5. – Динаміка запровадження фінансових санкцій у провідних країнах світу у 2020–2024 рр.

Рік	США	ЄС	Велика Британія	Канада	Японія
2020	145	78	52	35	18
2021	162	85	58	42	24
2022	487	312	228	174	103
2023	563	386	275	218	137
2024	601	428	314	247	159

Джерело: складено за [6, 18-20].

Аналіз таблиці 2.5 свідчить про різке зростання інтенсивності застосування фінансових санкцій після 2022 року. Якщо у 2020–2021 рр. санкційна активність провідних держав світу залишалася відносно стабільною, то після початку повномасштабної війни росії проти України масштаби використання фінансових санкцій суттєво збільшилися. Найбільшу кількість нових санкційних заходів традиційно запроваджували США, які володіють найпотужнішими інструментами впливу через міжнародну фінансову систему та доларову інфраструктуру.

Водночас значне зростання кількості санкцій спостерігається в Європейському Союзі, Великій Британії, Канаді та Японії, що свідчить про високий рівень міжнародної координації санкційної політики. Наведені дані підтверджують, що фінансові санкції стали одним із ключових інструментів сучасного міжнародного економічного впливу та важливим елементом забезпечення економічної безпеки й зовнішньополітичного тиску у глобальному масштабі.

У результаті відбувається поступове посилення економічної фрагментації світової системи, коли міжнародна економіка дедалі більше поділяється на окремі політико-економічні блоки та регіональні союзи. Це спричиняє скорочення рівня глобальної економічної інтеграції та ускладнює функціонування міжнародних ланцюгів постачання.

Одним із наслідків сучасної санкційної політики є формування альтернативних економічних союзів та нових центрів економічного впливу. Держави, які перебувають під санкційним тиском, активно шукають нові ринки збуту, партнерів та механізми міжнародної співпраці. У результаті посилюється роль регіональних економічних об'єднань, розвиваються альтернативні фінансові системи та національні платіжні механізми, а також збільшується використання національних валют у міжнародних розрахунках.

Водночас міжнародні санкції значно підвищують роль економічної безпеки у системі державної політики. У сучасних умовах держави дедалі більше уваги приділяють питанням енергетичної незалежності, технологічної самодостатності, диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків та захисту стратегічних галузей економіки.

Сучасна система міжнародних економічних санкцій продовжує активно трансформуватися під впливом глобалізації, цифровізації та посилення геополітичної конкуренції. Однією з ключових тенденцій є посилення ролі фінансових санкцій, які сьогодні вважаються найбільш ефективним інструментом економічного тиску. Обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків, блокування активів, заморожування валютних резервів та відключення банків від міжнародних платіжних систем дозволяють суттєво впливати на економічну стабільність держави.

Важливою тенденцією розвитку санкційної політики є цифровізація механізмів контролю та використання сучасних інформаційних технологій. Значного поширення набувають автоматизовані системи фінансового моніторингу, цифрові реєстри санкційних списків та механізми аналізу міжнародних транзакцій у режимі реального часу. Крім того, дедалі активніше використовується штучний інтелект для виявлення схем обходу санкцій, аналізу фінансових операцій та прогнозування ризиків порушення санкційного режиму. Це дозволяє підвищити ефективність санкційного контролю та забезпечити швидке реагування на спроби уникнення міжнародних обмежень.

Одночасно спостерігається зростання ролі вторинних санкцій та міжнародної координації санкційної політики між державами. Вторинні санкції застосовуються щодо компаній, банків або держав, які співпрацюють із суб'єктами, що перебувають під санкціями. У сучасних умовах санкційна політика дедалі більше ґрунтується на координації дій між США, Європейським Союзом, Великою Британією, Канадою, Японією та іншими державами, що забезпечує більш комплексний та масштабний характер міжнародного економічного тиску [33, 34].

Водночас розвиток санкційної системи потребує пошуку балансу між політичними цілями санкцій та необхідністю забезпечення економічної стабільності й гуманітарної безпеки. Надмірний санкційний тиск може спричинити негативні наслідки для міжнародної торгівлі, глобальних фінансових ринків та цивільного населення. У зв'язку з цим міжнародне співтовариство дедалі більше уваги приділяє використанню адресних санкцій, гуманітарних винятків та механізмів мінімізації негативного впливу на світову економіку.

Таким чином, міжнародні економічні санкції мають комплексний вплив не лише на держави-об'єкти санкційного тиску, але й на країни-ініціатори та функціонування глобальної економіки. Основними наслідками санкцій є порушення міжнародних торговельних зв'язків, трансформація фінансових систем, зростання цін на енергоносії та продовольство, інфляційні процеси та перебудова міжнародних ланцюгів доданої вартості.

Сучасна санкційна політика дедалі більше впливає на структуру світової економіки, сприяючи її фрагментації та формуванню нових геоекономічних центрів. Водночас санкції залишаються важливим інструментом міжнародного економічного та політичного впливу в умовах глобальних трансформацій.

2.3. Ефективність та обмеження міжнародних економічних санкцій у сучасній світовій системі

У сучасній системі міжнародних економічних відносин міжнародні економічні санкції виступають одним із найважливіших інструментів зовнішньополітичного та економічного впливу. Їх застосування має на меті зміну політики держави-об'єкта санкцій, обмеження її економічного потенціалу, припинення порушень міжнародного права або стримування агресивної поведінки. Водночас питання ефективності міжнародних санкцій залишається одним із найбільш дискусійних у сучасній економічній та політичній науці.

У ХХІ столітті санкції дедалі частіше застосовуються у відповідь на міжнародні конфлікти, порушення прав людини, терористичну діяльність та загрози міжнародній безпеці. Однак практика показує, що результати санкційної політики можуть бути неоднозначними. У ряді випадків санкції досягають поставлених цілей, тоді як в інших – держави адаптуються до санкційного тиску або навіть використовують його як фактор внутрішньої політичної мобілізації.

Сучасна система міжнародних економічних санкцій продовжує активно трансформуватися під впливом глобалізації, цифровізації та посилення геополітичної конкуренції. Однією з ключових тенденцій є посилення ролі фінансових санкцій, які сьогодні вважаються найбільш ефективним інструментом економічного тиску. Обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків, блокування активів, заморожування валютних резервів та відключення банків від міжнародних платіжних систем дозволяють суттєво впливати на економічну стабільність держави. У сучасних умовах фінансові санкції дедалі частіше застосовуються комплексно та охоплюють не лише державні структури, але й банки, компанії та окремих фізичних осіб.

Важливою тенденцією розвитку санкційної політики є цифровізація механізмів контролю та використання сучасних інформаційних технологій. Значного поширення набувають автоматизовані системи фінансового моніторингу, цифрові реєстри санкційних списків та механізми аналізу

міжнародних транзакцій у режимі реального часу. Крім того, дедалі активніше використовується штучний інтелект для виявлення схем обходу санкцій, аналізу фінансових операцій та прогнозування ризиків порушення санкційного режиму. Це дозволяє підвищити ефективність санкційного контролю та забезпечити швидке реагування на спроби уникнення міжнародних обмежень.

Одночасно спостерігається зростання ролі вторинних санкцій та міжнародної координації санкційної політики між державами. Вторинні санкції застосовуються щодо компаній, банків або держав, які співпрацюють із суб'єктами, що перебувають під санкціями. Такий підхід значно посилює глобальний вплив санкційної системи та ускладнює можливості обходу обмежень через треті країни.

У сучасних умовах санкційна політика дедалі більше ґрунтується на координації дій між США, Європейським Союзом, Великою Британією, Канадою, Японією та іншими державами, що забезпечує більш комплексний та масштабний характер міжнародного економічного тиску [35, 36].

Сучасна санкційна політика поступово перетворюється на складний інструмент глобального економічного регулювання, який поєднує політичні, фінансові, технологічні та правові механізми впливу. У таблиці 2.6 подано основні критерії ефективності міжнародних санкцій.

Таблиця 2.6. – Основні критерії ефективності міжнародних санкцій

Критерій	Характеристика
Економічний	Рівень економічних втрат держави
Політичний	Зміна державної політики
Соціальний	Вплив на населення
Геополітичний	Вплив на міжнародні відносини
Стратегічний	Обмеження довгострокового розвитку

Джерело: складено за [37, 38].

Узагальнюючи дані таблиці 2.6, можна зробити висновок, що ефективність міжнародних економічних санкцій має комплексний характер та не обмежується лише економічними показниками. Важливе значення має не тільки рівень

економічних втрат держави, але й здатність санкцій впливати на політичні рішення, міжнародну поведінку та стратегічний розвиток країни. Санкції можуть спричинити скорочення виробництва, зниження валютних надходжень та погіршення інвестиційного клімату, однак їх основною метою залишається зміна державної політики та примушення до дотримання міжнародних норм і правил.

Слід розуміти, що міжнародні санкції мають також значний соціальний та геополітичний вплив. Санкційний тиск нерідко позначається на рівні життя населення, соціальній стабільності та функціонуванні окремих секторів економіки. Таким чином, оцінка ефективності санкцій потребує комплексного підходу з урахуванням економічних, політичних, соціальних та стратегічних наслідків їх застосування.

Ефективність міжнародних економічних санкцій значною мірою залежить від комплексу внутрішніх і зовнішніх факторів, які визначають рівень економічного та політичного впливу санкційного тиску на державу. Одним із найважливіших чинників є масштаб міжнародної підтримки санкцій. Чим більше держав та міжнародних організацій приєднуються до санкційного режиму, тим складніше державі-об'єкту санкцій компенсувати економічні втрати або знайти альтернативні канали міжнародної співпраці. Водночас односторонні санкції часто мають менш масштабний вплив через можливість переорієнтації зовнішньоекономічних зв'язків.

Не менш важливу роль відіграють доступ держави до альтернативних ринків та рівень політичної стабільності. Наявність альтернативних торговельних партнерів, фінансових механізмів та логістичних маршрутів дозволяє частково компенсувати втрати від санкцій та підтримувати функціонування економіки. Крім того, політична стабільність держави впливає на здатність уряду реалізовувати антикризові заходи та підтримувати економічну систему в умовах зовнішнього тиску.

У деяких випадках санкції можуть навіть сприяти внутрішній політичній консолідації та мобілізації ресурсів держави. Таким чином, ефективність міжнародних санкцій визначається не лише масштабом економічних обмежень,

але й здатністю держави адаптуватися до нових умов функціонування. Українські автори зазначають, що найбільш ефективними є санкції, які мають колективний характер та підтримуються провідними економіками світу [22, 23].

Особливу роль у сучасній санкційній політиці відіграють фінансові санкції, які вважаються одним із найбільш ефективних інструментів економічного тиску. Їх застосування дозволяє обмежувати доступ держави до міжнародних фінансових ринків, кредитування, валютних резервів та міжнародних платіжних систем..

Не менш важливими є технологічні обмеження та експортний контроль, які спрямовані на обмеження доступу держави до сучасних технологій, високотехнологічного обладнання та інноваційної продукції. Такі санкції мають довгостроковий стратегічний характер, оскільки впливають на можливості модернізації промисловості, розвитку науково-технічного потенціалу та конкурентоспроможності економіки. У сучасних умовах особливе значення мають обмеження у сфері мікроелектроніки, інформаційних технологій, енергетичного обладнання та військово-промислового комплексу. Експортний контроль дозволяє державам-ініціаторам санкцій стримувати технологічний розвиток держави-об'єкта та послаблювати її економічний потенціал у стратегічній перспективі.

Важливим елементом сучасної санкційної системи також є секторальні санкції, які спрямовуються проти окремих галузей економіки, зокрема енергетики, фінансового сектору, транспорту чи оборонної промисловості. Секторальні обмеження дозволяють створювати комплексний економічний тиск без повної ізоляції держави від світової економіки. Сучасна практика демонструє, що найбільш результативними санкції є щодо держав із високою залежністю від міжнародних фінансових ринків, імпортих технологій та зовнішньої торгівлі. Саме така економічна залежність підвищує вразливість держави до зовнішнього економічного тиску та посилює ефективність міжнародних санкцій.

Історія міжнародних відносин містить низку прикладів застосування міжнародних економічних санкцій, які частково або повністю досягли поставлених політичних і економічних цілей. Найбільш відомими прикладами вважаються санкції проти Південно-Африканської Республіки у період апартеїду, санкційні режими щодо Ірану, Лівії та колишньої Югославії.

Ці приклади демонструють, що міжнародні санкції можуть бути ефективним інструментом міжнародного тиску за умови широкої міжнародної підтримки та комплексного характеру обмежень. Водночас результати санкційної політики значною мірою залежать від рівня економічної залежності держави, політичної ситуації та тривалості санкційного режиму.

Одним із найбільш успішних прикладів санкційної політики вважаються санкції проти ПАР у період апартеїду. Міжнародне співтовариство застосувало комплекс економічних, фінансових та політичних обмежень, які суттєво посилили внутрішню економічну кризу та міжнародну ізоляцію країни. Іноземні дослідники зазначають, що санкції стали одним із важливих факторів демонтажу режиму апартеїду, оскільки створили значний економічний та політичний тиск на владу ПАР. Крім економічних втрат, санкції також негативно вплинули на міжнародний імідж держави та посилили внутрішні суспільно-політичні процеси, що зрештою сприяло проведенню демократичних реформ.

Значний міжнародний резонанс мали також санкції проти Ірану, пов'язані з розвитком ядерної програми країни. Основними наслідками санкцій стали суттєве обмеження експорту нафти, скорочення валютних надходжень та ускладнення доступу до міжнародної фінансової системи. Санкційний тиск негативно вплинув на валютний курс, інвестиційний клімат та загальний економічний розвиток держави. Водночас саме економічні втрати стали одним із факторів активізації переговорного процесу щодо іранської ядерної програми та укладення міжнародних домовленостей. Це свідчить про те, що санкції можуть виступати не лише інструментом економічного тиску, але й засобом стимулювання дипломатичного врегулювання міжнародних конфліктів.

Разом із тим міжнародна практика демонструє, що навіть найбільш масштабні санкції рідко забезпечують швидкий результат. У більшості випадків їх ефективність проявляється у довгостроковій перспективі та залежить від комплексу політичних, економічних і соціальних факторів. Держави поступово адаптуються до санкційного тиску шляхом диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків, розвитку внутрішнього виробництва та пошуку альтернативних фінансових механізмів. Саме тому сучасні міжнародні санкції дедалі частіше розглядаються як інструмент стратегічного стримування та довгострокового впливу на економічний і політичний потенціал держави.

Незважаючи на активне використання міжнародних економічних санкцій у сучасній системі міжнародних відносин, їх ефективність має певні обмеження. Однією з головних проблем є можливість обходу санкцій через альтернативні економічні та фінансові механізми. У сучасних умовах держави, які перебувають під санкційним тиском, активно шукають способи мінімізації економічних втрат шляхом диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків та переорієнтації міжнародної торгівлі. Це ускладнює досягнення основних політичних та економічних цілей санкційної політики та поступово знижує ефективність санкційного режиму.

Важливим фактором обмеження санкцій є здатність національної економіки адаптуватися до зовнішнього економічного тиску. Держави поступово перебудовують структуру економіки, розвивають внутрішнє виробництво, стимулюють імпортозаміщення та формують нові логістичні маршрути. У результаті санкційний тиск у довгостроковій перспективі може втрачати свою ефективність, особливо якщо держава має значний внутрішній ринок, ресурсний потенціал або підтримку з боку інших країн. Процеси адаптації дозволяють частково компенсувати втрати від обмеження зовнішньої торгівлі та міжнародного фінансування.

Суттєвим чинником, який знижує результативність санкційної політики, є підтримка держави-об'єкта санкцій з боку третіх країн. У сучасній міжнародній практиці окремі держави продовжують економічну співпрацю із країнами, щодо

яких застосовані санкції, забезпечуючи їм доступ до ринків збуту, фінансових ресурсів та технологій. Це сприяє формуванню альтернативних торговельних і фінансових центрів та ускладнює міжнародну координацію санкційної політики. Наявність таких партнерів дозволяє державам частково компенсувати втрати від міжнародних обмежень та підтримувати функціонування економіки.

Однією з найбільш дискусійних проблем міжнародних санкцій залишаються гуманітарні наслідки. Комплексні економічні обмеження можуть негативно впливати на рівень життя населення, спричиняти дефіцит товарів, зростання цін, погіршення доступу до медичних препаратів та соціально важливих ресурсів. У результаті найбільший негативний ефект санкцій нерідко відчуває саме цивільне населення, а не політичне керівництво держави. Саме тому сучасна міжнародна практика дедалі частіше орієнтується на використання адресних та секторальних санкцій, які дозволяють мінімізувати гуманітарні ризики.

Водночас міжнародні санкції можуть мати негативний вплив і на глобальну економіку. Обмеження міжнародної торгівлі, порушення логістичних ланцюгів, скорочення поставок енергоносіїв та зростання цін на сировину створюють ризики для світових ринків. Санкційні режими можуть спричиняти інфляційні процеси, нестабільність фінансових ринків та уповільнення темпів світового економічного зростання. У сучасних умовах глобальної взаємозалежності економічні наслідки санкцій поширюються не лише на державу-об'єкт обмежень, але й на країни-ініціатори та міжнародну економічну систему загалом.

Українські дослідники підкреслюють, що однією з головних проблем сучасної санкційної політики є формування альтернативних фінансових та торговельних механізмів, які дозволяють обходити міжнародні обмеження. Держави активно створюють нові механізми міжнародних розрахунків, альтернативні платіжні системи та регіональні фінансові інструменти. Такі процеси поступово послаблюють вплив традиційних міжнародних фінансових центрів та сприяють трансформації глобальної фінансової системи.

Одним із найбільш дискусійних аспектів санкційної політики є гуманітарний вплив санкцій на населення. Комплексні економічні санкції можуть спричиняти дефіцит товарів, зростання цін, скорочення доходів населення, проблеми у сфері охорони здоров'я та погіршення соціальної ситуації. На рисунку 2.5 подано обмеження та наслідки міжнародних санкцій

Рисунок 2.5 Обмеження та наслідки міжнародних санкцій

Джерело: авторська розробка

У сучасних умовах міжнародна санкційна система продовжує активно розвиватися. Основними тенденціями є цифровізація санкційного контролю, посилення фінансового моніторингу, використання штучного інтелекту, розширення вторинних санкцій та координація санкцій між державами.

Водночас міжнародне співтовариство стикається з необхідністю мінімізувати гуманітарні наслідки, забезпечити баланс між політичними цілями та економічною стабільністю, підвищити легітимність санкційних механізмів.

Сучасні санкції дедалі більше перетворюються на інструмент довгострокового геоекономічного впливу, що визначатиме розвиток міжнародної економіки у найближчі десятиліття.

Таким чином, міжнародні економічні санкції є важливим інструментом міжнародного політичного та економічного впливу, однак їх ефективність залежить від комплексу економічних, політичних та геополітичних факторів. Найбільш результативними є санкції, що мають міжнародну підтримку, комплексний характер та спрямовані на стратегічно важливі сектори економіки.

Водночас міжнародні санкції мають низку суттєвих обмежень, пов'язаних із можливістю обходу санкцій, адаптацією держав до санкційного тиску та негативними гуманітарними наслідками. Сучасна санкційна політика дедалі більше впливає на трансформацію глобальної економічної системи та формування нових геоекономічних центрів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У сучасних умовах міжнародні економічні санкції стали одним із ключових інструментів регулювання міжнародних політичних та економічних відносин. Їх застосування є важливою складовою сучасної системи міжнародної безпеки, оскільки санкції дозволяють державам та міжнародним організаціям здійснювати політичний і економічний вплив без використання військової сили. У ХХІ столітті санкційна політика набула особливої актуальності у зв'язку з посиленням геополітичної конкуренції, міжнародних конфліктів, економічної нестабільності та трансформації глобальної економічної системи.

У результаті проведеного дослідження встановлено, що міжнародні економічні санкції є складним багаторівневим явищем, яке поєднує політичні, правові, фінансові та економічні механізми впливу. Вони являють собою систему обмежувальних заходів економічного характеру, що застосовуються міжнародними організаціями, регіональними інтеграційними об'єднаннями або окремими державами з метою зміни поведінки держави-порушника, забезпечення міжнародної безпеки або дотримання міжнародного права.

У ході дослідження було визначено, що міжнародні економічні санкції можуть мати різні форми та механізми реалізації. До основних видів санкцій належать торговельні, фінансові, секторальні, технологічні, транспортні та персональні санкції.

Сучасна санкційна політика характеризується поступовим переходом від комплексних економічних обмежень до так званих «розумних санкцій» (smart sanctions), спрямованих на окремі компанії, банки, галузі економіки та фізичних осіб. Це дозволяє мінімізувати гуманітарні наслідки санкцій та підвищити їх адресність.

У першому розділі роботи було досліджено теоретико-правові засади міжнародних економічних санкцій. Встановлено, що міжнародно-правовою основою санкцій виступають положення Статуту Організації Об'єднаних Націй, зокрема стаття 41, яка передбачає право Ради Безпеки ООН застосовувати

заходи, не пов'язані з використанням збройної сили, для підтримання міжнародного миру та безпеки. Разом із тим сучасна міжнародна практика демонструє значне поширення односторонніх та регіональних санкцій, які активно використовуються Європейським Союзом, США, Великою Британією та іншими державами.

Дослідження показало, що міжнародна санкційна система є багаторівневою та характеризується складною структурою координації між міжнародними організаціями, державами та фінансовими інституціями. Важливу роль у реалізації санкцій відіграють механізми фінансового моніторингу, міжнародного обміну інформацією, митного контролю та вторинних санкцій.

У процесі аналізу механізмів реалізації санкцій встановлено, що найбільш ефективними у сучасних умовах є фінансові та технологічні санкції. Фінансові санкції дозволяють обмежувати доступ держави до міжнародних ринків капіталу, міжнародних платіжних систем та валютних резервів. Технологічні санкції спрямовані на обмеження доступу до високих технологій, інновацій та стратегічного обладнання, що має довгостроковий вплив на економічний розвиток держави.

У другому розділі роботи було досліджено економічні наслідки міжнародних санкцій для національних економік, країн-ініціаторів та глобальної економічної системи. Встановлено, що міжнародні санкції мають комплексний вплив на функціонування економіки держави-об'єкта санкцій. Основними наслідками санкцій є скорочення зовнішньої торгівлі, падіння обсягів виробництва, зниження ВВП, девальвація національної валюти, зростання інфляції, скорочення прямих іноземних інвестицій, погіршення соціально-економічної ситуації.

Особливо суттєвий вплив санкції мають на держави, економіка яких значною мірою залежить від міжнародної торгівлі, експорту енергоносіїв, імпорту технологій або міжнародного фінансування. Водночас дослідження показало, що держави поступово адаптуються до санкційного тиску шляхом

диверсифікації зовнішньої торгівлі, розвитку внутрішнього виробництва, пошуку альтернативних фінансових механізмів та переорієнтації логістичних маршрутів.

У роботі також встановлено, що міжнародні економічні санкції мають значний вплив не лише на держави-об'єкти санкцій, але й на країни-ініціатори санкційної політики та функціонування глобальної економіки. Санкції спричиняють зростання цін на енергоносії, інфляційні процеси, порушення міжнародних ланцюгів постачання, нестабільність фінансових ринків, трансформацію міжнародної торгівлі.

Особливо це проявилось після 2022 року, коли санкції стали одним із ключових факторів перебудови світової економіки. У результаті санкційного протистояння посилилися процеси регіоналізації світової торгівлі, диверсифікації постачання, формування альтернативних фінансових систем, дедоларизації міжнародних розрахунків, геоекономічної фрагментації світової економіки.

У процесі дослідження було встановлено, що ефективність міжнародних санкцій залежить від комплексу політичних, економічних та геополітичних факторів. Найбільш результативними є санкції, які мають міжнародну підтримку, застосовуються колективно, спрямовані на стратегічно важливі сектори економіки, поєднуються з дипломатичним та політичним тиском.

Разом із тим міжнародні санкції мають низку суттєвих обмежень. До основних проблем санкційної політики належать можливість обходу санкцій через треті країни, адаптація економіки держави до санкцій, негативні гуманітарні наслідки, порушення глобальних торговельних зв'язків, зростання інфляції та нестабільності світових ринків.

Встановлено, що сучасні держави дедалі активніше використовують альтернативні механізми міжнародних розрахунків, національні валюти, нові логістичні маршрути та паралельний імпорт для мінімізації наслідків санкційного тиску. Це поступово знижує ефективність традиційних санкційних механізмів та вимагає удосконалення міжнародної санкційної політики.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що міжнародні економічні санкції залишатимуться одним із ключових інструментів міжнародного політичного та економічного впливу у найближчі десятиліття. У сучасних умовах санкції дедалі більше перетворюються на елемент глобального геоекономічного суперництва, що суттєво впливає на структуру світової економіки та міжнародних економічних відносин.

На основі проведеного дослідження доцільно запропонувати такі напрями удосконалення міжнародної санкційної політики:

1. Посилення міжнародної координації санкційної політики між державами та міжнародними організаціями з метою підвищення ефективності санкційних режимів.
2. Удосконалення механізмів фінансового моніторингу та міжнародного обміну інформацією для запобігання обходу санкцій через треті країни та офшорні юрисдикції.
3. Розширення використання адресних («розумних») санкцій, спрямованих на конкретні компанії, банки та фізичних осіб, що дозволить мінімізувати негативний вплив на цивільне населення.
4. Посилення міжнародного контролю за дотриманням санкційних режимів, зокрема у сфері міжнародної торгівлі, фінансових операцій та експорту високих технологій.
5. Удосконалення механізмів гуманітарних винятків у санкційній політиці для забезпечення доступу населення до продовольства, медичних товарів та гуманітарної допомоги.
6. Розвиток міжнародного правового регулювання санкційної політики з метою підвищення її легітимності та прозорості.
7. Посилення економічної безпеки держав шляхом диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків, розвитку внутрішнього виробництва та зменшення критичної залежності від окремих ринків і технологій.

8. Використання сучасних цифрових технологій та систем штучного інтелекту для підвищення ефективності санкційного контролю та фінансового моніторингу.

Міжнародні економічні санкції є складним та багатофункціональним інструментом сучасної міжнародної політики та економіки. Їх ефективність залежить від рівня міжнародної координації, масштабу економічного впливу, здатності держав до адаптації та загальної трансформації глобальної економічної системи. Сучасна санкційна політика дедалі більше впливає на формування нового світового економічного порядку та визначатиме характер міжнародних економічних відносин у майбутньому.

Водночас проведені дослідження засвідчили, що міжнародні економічні санкції мають не лише політичний, а й суттєвий економічний вимір. Їх застосування впливає на динаміку міжнародної торгівлі, інвестиційних потоків, функціонування фінансових ринків та глобальних ланцюгів доданої вартості. Санкційний тиск здатний обмежувати доступ держав до міжнародних ринків капіталу, сучасних технологій та стратегічних ресурсів, що у довгостроковій перспективі може стримувати економічне зростання та знижувати конкурентоспроможність національної економіки.

Важливою тенденцією сучасного етапу розвитку санкційної політики є перехід від комплексних економічних обмежень до більш адресних і технологічно орієнтованих санкцій. Зростає роль фінансових, секторальних та технологічних санкцій, а також механізмів цифрового контролю за їх виконанням. Подальше підвищення ефективності міжнародних економічних санкцій потребує зміцнення міжнародного співробітництва, удосконалення правових механізмів їх реалізації та забезпечення балансу між досягненням політичних цілей і мінімізацією негативних соціально-економічних наслідків. За таких умов санкції й надалі залишатимуться одним із ключових інструментів впливу на міжнародні економічні та політичні процеси у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council on Foreign Relations. What Are Economic Sanctions? URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-are-economic-sanctions> (дата звернення: 15.01.2026).
2. Hufbauer G. C., Schott J. J., Elliott K. A., Oegg B. *Economic Sanctions Reconsidered*. 4th ed. Washington : Peterson Institute for International Economics, 2021. 248 p.
3. Drezner D. W. *The Sanctions Paradox: Economic Statecraft and International Relations*. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. 378 p.
4. Шнирков О. І., Рогач О. І., Філіпенко А. С. *Економічні санкції у сучасному світовому господарстві : монографія*. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2019. 340 с. URL: https://www.iir.edu.ua/sites/default/files/2023-03/Монографія--санкції_ост.pdf (дата звернення: 19.01.2026)
5. Поливач Р. О. Класифікація та механізми застосування міжнародних економічних санкцій. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. № 84. С. 247–253. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/47-3.pdf> (дата звернення: 19.01.2026)
6. United Nations. *Charter of the United Nations*. San Francisco : United Nations, 1945. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (дата звернення: 29.01.2026).
7. Council of the European Union. EU Sanctions Explained. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/> (дата звернення: 29.01.2026).
8. Encyclopaedia Britannica. Economic Sanction. URL: <https://www.britannica.com/topic/economic-sanction> (дата звернення: 29.01.2026).
9. Sanctions Scanner. What Are Economic Sanctions? URL: <https://sanctionsscanner.com/blog/what-are-economic-sanctions-208> (дата звернення: 31.01.2026).

10. United Nations. *Security Council Sanctions Committees*. New York : United Nations, 2025. URL: <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions> (дата звернення: 05.02.2026)
11. European Commission. *Restrictive Measures (Sanctions)*. Brussels : European Commission, 2025. URL: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures_en (дата звернення: 05.02.2026)
12. Громовенко К. В. Економічні санкції: міжнародно-правові аспекти ефективності. Одеса : Фенікс, 2021. 214 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/items/ffda2069-a487-4ef2-9a72-c084b5287036> (дата звернення: 05.02.2026)
13. Ольшак М. В. Міжнародні правові обмеження щодо можливості законно накладати міжнародні економічні санкції // Вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. № 89. С. 44–50. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/331161> (дата звернення: 06.02.2026).
14. Роль санкцій у регулюванні міжнародних економічних відносин. Наука Онлайн. 2023. URL: <https://nauka-online.com/publications/economy/2023/5/03-17/> (дата звернення: 12.02.2026).
15. Матвійчук Н. В. Міжнародні економічні санкції як інструмент міжнародного впливу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2022. № 25. С. 112–118. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/10261> (дата звернення: 13.02.2026).
16. Аналітична доповідь НІСД «Санкційна політика в умовах сучасних глобальних викликів». Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-11/sanktsii.pdf> (дата звернення: 14.02.2026).
17. Мальський В. І. Вплив санкційної політики на економічну стабільність: аналіз суспільно-політичних наслідків. Юридичний науковий електронний журнал. 2025. № 2. С. 98–104. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/17109> (дата звернення: 15.02.2026).

18. International Monetary Fund. *World Economic Outlook 2025*. Washington : IMF, 2025. URL: <https://www.imf.org> (дата звернення: 16.02.2026)
19. World Bank. *Global Economic Prospects 2025*. Washington : World Bank, 2025. URL: <https://www.worldbank.org> (дата звернення: 18.02.2026)
20. World Trade Organization. *World Trade Statistical Review 2025*. Geneva : WTO, 2025. URL: <https://www.wto.org> (дата звернення: 18.02.2026)
21. UNCTAD. *World Investment Report 2025*. Geneva : United Nations, 2025. URL: <https://unctad.org> (дата звернення: 20.02.2026)
22. Козюк В. В. Геоелектронічні ризики та міжнародна фінансова безпека в умовах глобальних трансформацій. Тернопіль : Економічна думка, 2022. 384 с.
23. Лук'яненко Д. Г., Поручник А. М. Глобальна економіка : підручник. Київ : КНЕУ, 2021. 708 с.
24. Рогач О. І. Трансформація міжнародних економічних відносин в умовах глобальних викликів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2023. 427 с.
25. Філіпенко А. С. Світова економіка в умовах нової геополітичної реальності. Київ : Знання, 2022. 398 с.
26. Міжнародні санкції як інструмент забезпечення національної безпеки України. Аналітична записка НІСД. Київ, 2023. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 05.03.2026)
27. Резнікова О. О. Економічна безпека держави в умовах санкційного протистояння. Київ : НІСД, 2023. 286 с.
28. U.S. Department of the Treasury. Office of Foreign Assets Control (OFAC). Sanctions Programs and Country Information. Washington, 2025. URL: <https://ofac.treasury.gov> (дата звернення: 05.03.2026)
29. Felbermayr G., Mahlkow H., Sandkamp A. Cutting Through the Value Chain: The Long-Run Effects of Decoupling the East from the West. *Economics Letters*. 2023. Vol. 224. URL: <https://www.sciencedirect.com> (дата звернення: 06.03.2026)
30. Crozet M., Hinz J. Friendly Fire: The Trade Impact of the Russia Sanctions and Counter-Sanctions. *Economic Policy*. 2020. Vol. 35(101). P. 97–146.

31. Ahn D., Ludema R. Measuring Smartness: Understanding the Economic Impact of Targeted Sanctions. *Journal of International Economics*. 2021. Vol. 132.
32. Biersteker T. J., Eckert S. E. Strengthening Targeted Sanctions Through Better Implementation. Geneva : Graduate Institute of International and Development Studies, 2022. URL: <https://graduateinstitute.ch> (дата звернення: 06.03.2026).
33. U.S. Department of State. Sanctions Policy Overview. Washington, 2025. URL: <https://www.state.gov> (дата звернення: 07.03.2026).
34. European Parliament. The Impact of EU Sanctions on International Trade. Brussels, 2024. URL: <https://www.europarl.europa.eu> (дата звернення: 09.03.2026)
35. European External Action Service. EU Restrictive Measures (Sanctions). Brussels, 2025. URL: <https://www.eeas.europa.eu> (дата звернення: 10.03.2026).
36. World Economic Forum. Global Risks Report 2025. Geneva : WEF, 2025. URL: <https://www.weforum.org> (дата звернення: 12.03.2026).
37. Bank for International Settlements. Annual Economic Report 2025. Basel : BIS, 2025. URL: <https://www.bis.org> (дата звернення: 15.03.2026).
38. International Energy Agency. World Energy Outlook 2024. Paris : IEA, 2024. URL: <https://www.iea.org> (дата звернення: 25.03.2026).